Дадатковы матэрыял да ўрокаў беларускай мовы ў ІІ класе

В. І. СВІРЫДЗЕНКА,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі БДПУ імя М. Танка.

У сувязі са зменамі, якія адбыліся ў тыпавым вучэбным плане пачатковай школы ў 2016/2017 навучальным годзе, павялічылася колькасць гадзін на вывучэнне беларускай мовы ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі з рускай мовай навучання і выхавання. Гэта выклікала неабходнасць абнаўлення вучэбнай праграмы па беларускай мове з пункту гледжання павелічэння колькасці гадзін на вывучэнне асобных раздзелаў. Да таго раздзел "Сказ" дапоўнены тэмай "Сувязь слоў у сказе", у раздзел "Тэкст" уключана тэма "Падзел тэксту на часткі".

Прапануем дыдактычныя матэрыялы да тэм, якія прадстаўлены ў новых праграмах, але адсутнічаюць у падручніку аўтара В. І. Свірыдзенкі "Беларуская мова" для ІІ класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з рускай мовай навучання (Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2015). Дыдактычныя матэрыялы могуць быць выкарыстаны на ўроках беларускай мовы пры вывучэнні раздзелаў "Словы", "Сказ" у IV чвэрці навучальнага года.

Словы, якія называюць прадметы

1. Прачытайце верш. Дапішыце неабходныя словы ветлівасці. Чаму з ласкавымі словамі трэба звяртацца не толькі да людзей, але і да жывёл, раслін?

Расці, дрэўца,
расці, траўка,
расці, краска,
______________.
Я вас не забуду —
паліваць вас буду.

В. Жуковіч [1, с. 250].

краска — кветка

Словы для даведак: калі ласка! Вялікі дзякуй! Дабранач! Добры дзень!

Падкрэсліце ў вершы словы, якія абазначаюць прадмет. Назавіце іх адным словам. Вусна пастаўце да іх пытанні.

2. Адгадайце загадку. Запішыце слова-адгадку. У дужках пастаўце да яго пытанне.

Тук-тук-тук ды ток-ток-ток —
беражыся, эй, цвічок!
Не паспееш мне сустрэцца —
толькі шапка застанецца. ______________

С. Шах [8, с. 81].

Знайдзіце ў загадцы словы, якія абазначаюць прадмет. Зверху над гэтымі словамі запішыце пытанні да іх.

Перакладзіце пры дапамозе слоўніка слова *цвічок* на рускую мову.

3. Прачытайце радкі слоў. Закрэсліце ў кожным радку лішняе слова. Растлумачце свой выбар.

Урач, міліцыянер, прадавец, прадаваць.	з'явы прыроды
Мячык, лялька, кубікі, гуляць.	транспарт
Дождж, снег, навальніца, дажджавы.	прафесіі
Машына, электрычка, тралейбус, электрычны.	цацкі

Словы ў радках злучыце з адпаведнымі словамі ў рамках.

4. ***Гульня "Шалі"***

Якіх слоў больш?

Вераб'і, дзяўчынка, відэлец, ластаўка, талерка, гарбуз, сусед.

што? *хто?*

______________ ______________
______________ ______________
______________ ______________
______________ ______________

Запішыце словы пад адпаведнымі чашамі шаляў.

5. Разгадайце рэбус. Запішыце слова-адгадку.

____

Дапоўніце сказы слоўнікавым словам.

Рухомая ____________ ў метро — гэта эскалатар.

Маленькая прыстаўная ____________ — гэта драбінкі, лескі.

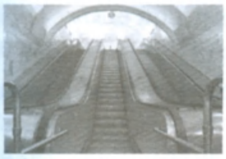

Падкрэсліце ў сказах словы, якія абазначаюць прадметы. Вусна пастаўце да іх пытанне.

6. Д/з Адгадайце загадку. Спішыце яе. Запішыце слова-адгадку.

Вось праява — ну і ну!
Кульгавая дарога
палезла на сцяну. ______________

А. Клышка [1, с. 310].

кульгавая — рус. хромая

праява — незвычайнае здарэнне

Падкрэсліце ў сказах словы, якія абазначаюць прадмет. Зверху над гэтымі словамі запішыце пытанні да іх.

Словы, якія называюць прыметы прадметаў

7. Зафарбуйце чырвоным колерам фрагменты мазаікі, на якіх запісаны словы, што называюць прыметы прадметаў.

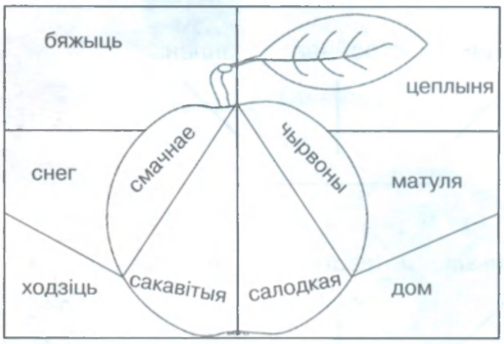

Назавіце прадмет на малюнку. Дапоўніце гэтым словам сказ. Падкрэсліце хвалістай лініяй у сказе слова, якое называе прымету прадмета.

Маленькі __________ — гэта яблычак.

8. ***Гульня "Ланцужкі"***

Збярыце "ланцужкі" слоў: прадмет — пытанне — прымета прадмета. Злучыце адпаведныя словы і пытанні.

9. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

Летні (дз, д)ень го(д, т) кормі(т, ц)ь.

Падкрэсліце слова, якое абазначае прымету прадмета. Вусна пастаўце да яго пытанне.

Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс. Закрэсліце ў дужках непатрэбныя літары.

10. Да слоў — назваў прымет падбярыце словы — назвы прадметаў. Запішыце гэтыя словы.

далекая незнаемая шырокая

____

высокі прыгожы шмат-павярховы

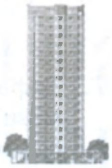

высокае стройнае зяленае

маленькія шэрыя шустрыя

11. Прачытайце тэкст. Устаўце ў сказы патрэбныя словы — назвы прымет. Вусна пастаўце да іх пытанні. Пра якога звярка ідзе размова ў тэксце?

____

Гэты ______________ звярок жыве ў лесе. У яго______________ вушы і ______________ хвост. Пярэднія лапы ў звярка ______________, а заднія — ______________. Футра ў яго летам ______________, а зімой — ______________. Морква, капуста — любімая ежа звярка.

Словы для даведак: маленькі, доўгія, кароткі, кароткія, шэрае, белае.

Дайце назву тэксту. Вусна пастаўце да гэтага слова пытанне.

12. Да слоў з правага слупка падбярыце словы з левага слупка. Злучыце іх лініямі.

сырое	плашч
мокры	надвор'е
духмяная	ландыш
пахучы	булка
старажытны	горад
старое	вядро

Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі:

У ______________надвор'е лепш пасядзець дома. (сырое, мокрае, вільготнае)

У лесе расцвіў ______________ ландыш. (духмяны, пахучы, водарны)

Мы былі на экскурсіі ў ______________ горадзе. (старажытным, старым, даўнім).

13. Д/з Дапоўніце тэкст словамі, якія абазначаюць прымету прадмета.

Наляцеў ______________ вецер. Трывожна зашумеў ______________ лес. Па **небе** пагрозліва сунулася ______________ хмара. Раскаціста прагрымеў гром. Неба прарэзалі ______________ маланкі. І раптам як з вядра паліў ______________ ______________ дождж.

Паводле Я. Галубовіча [3, с. 50].

Словы для даведак: моцны, чорная, сасновы, яркія, цёплы, летні.

Словы, якія называюць дзеянні прадметаў

14. ***Гульня "Ланцужкі"***

Збярыце "ланцужкі" слоў: прадмет — пытанне — дзеянне прадмета. Злучыце адпаведныя словы і пытанні.

урач

будуюць

будаўнікі

што робяць?

вучыць

настаўніца

што робіць?

выступаюць

артысты

лечыць

15. Змяніце словы па ўзоры, вусна пастаўце да іх пытанні.

Узор: хадзі — хаджу.
глядзі — ______________
сядзі — ______________

Падкрэсліце ў словах літары, якія абазначаюць гукі [дз'], [дж].

Дапоўніце сказы словамі, якія атрымаліся.

Я ______________ па лесе. Я ______________ на кветкі. Я ______________ на пяньку і слухаю птушак.

16. Злучыце часткі прыказак. Чаму так гавораць?

Лепей крышку зрабі,

а гавары мала.

Слухай многа,

чым багата нагавары.

Знайдзіце ў прыказках словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета. Вусна пастаўце да іх пытанні. Падкрэсліце гэтыя словы дзвюма рыскамі.

17. Прачытайце загадку і адгадайце яе. Запішыце слова-адгадку. Закрэсліце непатрэбныя літары ў словах. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць дзеянне прадметаў.

Гняз(д, дз)ечка не бу(д, дз)уе
і (д, дз)етак не гадуе.
Такая вось матуля,
заву(т, ц)ь яе ___________.

Л. Багдановіч [2, с. 15].

18. Прачытайце верш.

Мышаняты-мастакі

Мышаняты сябравалі,
кошку разам малявалі.
Ажыла... Чакай б(е,я)ды!
Разб(е, я)гайся хто куды!

Т. Мушынская [7, с. 6].

П Закрэсліце непатрэбныя літары ў словах. Знайдзіце ў вершы словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета. Вусна пастаўце да іх пытанні. Падкрэсліце гэтыя словы дзвюма рыскамі.

19. Дапоўніце тэкст словамі, якія абазначаюць дзеянне прадмета.

Голас вясны

З ледзяшоў адна за другой ___________ празрыстыя кроплі. Яны ___________ ў снезе круглыя ямкі. Вераб'і ___________ ў першай веснавой вадзе. Пырскі ___________ ад гэтых купальшчыкаў. На цёмным снезе ___________ жучкі і камарыкі. Усе пачулі голас вясны.

Паводле М. Даніленкі [4, с. 37].

Словы для даведак: падалі, выбівалі, купаліся, разляталіся, поўзалі.

?! Раскажыце пра змены, якія адбываюцца ў прыродзе вясной? Якія гукі можна пачуць увесну?

20. Прачытайце сказы. Падкрэсліце ў іх словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета.

Вада закіпела. Дзядуля ідзе. Дзеці плачуць. Матуля ўсміхнулася. Хлопчык плаваў у басейне. Самалёт ляціць.

П Дапоўніце гэтымі словамі сказы пад малюнкамі.

Работа ___________.

Дождж ___________.

Ледзяшы ___________.

Сонейка ___________.

Вучань ___________ каля дошкі.

Час ___________.

21. Д/з Прачытайце і адгадайце загадкі. Запішыце словы-адгадкі. Устаўце замест пропускаў раздзяляльны мяккі знак або апостраф.

1. Адзін л_е, другі п_е, трэці зелянее і расце.

____

____

2. Зімою хаваюся, вясною з_яўляюся, летам весялюся, восенню спаць кладуся [5, с. 62].

____

Словы для даведак: рака; дождж, зямля і расліны.

П Падкрэсліце ў загадках словы, якія абазначаюць дзеянне прадметаў.

Сказ (сувязь слоў у сказе)

22. Прачытайце выказванні. Адзначце тыя, якія з'яўляюцца памылковымі выказваннямі. Змяніце іх так, каб выказванне стала правільным. Запішыце сказы, правільна афарміўшы на пісьме.

☐ Прыгожая кветка намалявала Наташу.
☐ Павел выразна чытае верш.
☐ Цікавая кніга ляжыць на паліцы.
☐ У дубе расце лес.

Падкрэсліце ў запісаных сказах словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

23. Прачытайце сказы. Закрэсліце адно слова ў кожным сказе так, каб сказы сталі правільнымі выказваннямі.

Маленькі Саша весела заплакаў.

Па дарозе папоўз калючы гладзенькі вожык.

Зайчык скакаў цераз пянькі, кусцікі чарніц, сосны.

24. Разгадайце рэбус і запішыце слоўнікавае слова.

____

Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

Праход, які злучае асобныя часткі кватэры, — гэта ______________.

Невялікі калідор — гэта ______________.

Супрацоўнік гасцініцы, які абслугоўвае нумары, — гэта ______________.

Словы для даведак: калідорны, калідор, калідорчык.

25. Злучыце рускія спалучэнні слоў з беларускімі адпаведнікамі.

поздоровался с соседом	павітаўся з суседам
дараваў сястрычцы	поблагодарил мальчика
простил сестричке	падзякаваў хлопчыку

Пісьмова адкажыце на пытанні, выкарыстаўшы словы для даведак.

З кім павітаўся Сяргейка каля пад'езда?

____

Каму Сяргейка дараваў даўнюю крыўду?

____

Хто падзякаваў хлопчыку за смачны яблык?

____

Словы для даведак: з суседам, сястрычцы, сябар.

Падкрэсліце ў запісаных сказах словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца. Вусна пастаўце пытанні да іншых слоў у сказах.

26. Дапоўніце сказы па пытаннях.

Дрэвы растуць (дзе?)__________.

(Якая?)__________ дзяўчынка ідзе па вуліцы.

Дзеці збіраюць (што?) __________.

Словы для даведак: у лесе, грыбы, маленькая.

Падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

27. Вызначце межы сказаў.

Прыйшла в..сна школьны сад стаіць у з..лёным убранні лёгкі ветрык калыша в..рхавіны дрэў вес..ла сп..ваюць птушкі

Спішыце сказы, правільна аформіўшы іх на пісьме.

Назавіце ў першым сказе словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

Устаўце патрэбныя літары ў словы. Растлумачце правапіс **е**, **ё** — **я**.

28. Д/з Расстаўце словы так, каб атрымаўся сказ. Запішыце скорагаворку Уладзіміра Мацвеенкі. Навучыцеся правільна вымаўляць яе.

Козачка | купіла | казляняткам

кошык | капусты [6, с. 19].

____

Падкрэсліце ў запісаным сказе словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца. Вусна пастаўце пытанні да іншых слоў у сказе. Падкрэсліце прыназоўнік.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларуская дзіцячая літаратура : хрэст. / склад. М. Б. Яфімава, В. М. Ляшук. — Мінск : Выш. шк., 2003. — 638 с.
2. Вясёлка. — 2007. — № 6.
3. Галубовіч, Я. Дзівосы роднай прыроды : апав. і казкі для дзяцей / Я. Галубовіч ; маст. К. Разанкова. — Мінск : Пачатк. шк., 2012. — 168 с.
4. Даніленка, М. П. Як дажджы паміраліся : апав., казкі : кн. для дзяцей мал. шк. узросту / М. П. Даніленка. — Мінск : Нар. асвета, 2013. — 56 с.
5. З любоўю да мовы : практ. матэрыял для настаўнікаў пачатк. кл. / склад. І. А. Гімпель, Г. В. Нарубіна. — Мінск : Беларус. вучэб.-метад. цэнтр, 1992. — 186 с.
6. Мацвеенка, У. І. Займальны родны алфавіт : вершы, загадкі, скорагаворкі : для мал. шк. узросту / У. І. Мацвеенка. — Мінск : Маст. літ., 2013. — 48 с.
7. Мушынская, Т. М. Вожыкі ў футбол гуляюць : вершы, апав., казкі : для дзяцей мал. шк. узросту / Т. М. Мушынская ; маст. Г. С. Хінка-Янушкевіч. — Мінск : ЛІМ, 2008. — 136 с. : іл.
8. Шах, С. М. Вучым гаварыць і думаць / С. М. Шах. — Мінск : Нар. асвета, 1998. — 96 с.